

ნინო ზედგინიძე

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ახალციხე

ninozedginidze404@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: აღსანიშნი (დენოტატი), საკუთარი სახელი, ტოპონიმი.

აღსანიშნი (დენოტატი¹) და საკუთარ სახელთა დაჯგუფების პრინციპები

ნომინაციის დროს, საგანი თუ მოვლენა გამოირჩევა ამა თუ იმ ნიშნით და სწორედ ეს ნიშანია სახელდების საფუძველი. ეს საგნის შინაგანი ფორმაა, ხოლო თავად სახელის შერჩევა ენის ლექსიკურ-გრამატიკული ნიშნით განისაზღვრება. შინაგანი ფორმა აისახება ლექსიკურ ერთეულზე, ანუ ხდება საგნის სახელდება (გამყრელიძე 2008: 354).

ყოველგვარი ლექსიკური ერთეული – საზოგადო სახელია ის თუ საკუთარი – ენობრივი ნიშანია და, ამდენად, რაიმეს აღმნიშვნელი.

საზოგადო სახელი აღნიშნავს მრავალ ერთგვარ საგანს ან საგანთა კლასს, საკუთარი სახელი კი – ერთეულ კონკრეტულ საგანს (ცხადაია 2005: 31).

საზოგადო სახელი, ჩვეულებრივ, მოკლებულია ინდივიდუალურ მნიშვნელობას, საკუთარი სახელი კი, როგორც წესი – ზოგად მნიშვნელობას (ცხადაია 2005: 32). საკუთარი სახელი გამოყოფს მსგავსიდან (ერთგვაროვანიდან) ერთადერთს და უპირისპირებს ყველა დანარჩენს. ამრიგად, საკუთარი სახელისთვის დამახასიათებელია მხოლოდ გამოყოფის, გამოცალკევების თვისება (ჯორბენაძე 1993: 19).

საკუთარი სახელი მხოლოდ მაშინ ასრულებს თავის ფუნქციას, როდესაც დაკავშირებულია დენოტატთან, ანუ სახელდებულ ობიექტთან და ეს ობიექტი ცნობილია სამეტყველო სიტუაციის მონაწილეთათვის. დენოტატის გარეშე ონიმი არ არსებობს. ამაშია საკუთარი სახელის სპეციფიკის არსი და ამაზეა დაფუძნებული მისი განსხვავება ომონიმური აპელატივისაგან (ცხადაია 2005: 32).

¹ დენოტატი – Denotat (ლათ. *Denotatum* „დაასახელა, აღნიშნა“) – ქართ. სახელსადები, აღსანიშნი ან სახელდებული ობიექტი.

ნებისმიერ ნომინაციაში (სახელდებაში, სახელის დარქმევაში) მონაწილეობს სამი კომპონენტი: *ნომინატორი* (სახელმდები, სახელის დამრქმევი), *დენოტატი* (სახელსადები, აღსანიშნი ობიექტი) და *სახელ-წოდება* (აღმნიშვნელი ფონემური გარსი), მაგრამ აპელატიური და ონიმური ნომინაციების პრინციპები და მიზნები განსხვავებულია, ისევე როგორც განსხვავებულია საკუთარი და საზოგადო სახელების რეალური გამოყენება ენაში: *აპელატიური სახელდება* ძირითადად ამოწურულია, ხოლო *ონიმური ნომინაცია* გრძელდება (ცხადაია 2005: 35).

არსებითი სახელების კლასიფიკაციისას გამოიყოფა ორი *სტრუქტურულ-სემანტიკური* ჯგუფი, *საკუთარი* და *საზოგადო* სახელები. ენაში საგნისა და პირთა აღმნიშვნელი სახელები ან საზოგადო სახელთა ჯგუფს ეკუთვნის, ან საკუთარს. ეს იმას ნიშნავს, რომ შესაძლოა, გამოიყოს *აღსანიშნი*, როგორც კონკრეტული ჯგუფის ზოგადი მახასიათებელი, რომელიც საშუალებას იძლევა, გააერთიანოს ან გამოყოს სხვადასხვა ჯგუფი.

ისმის კითხვა, თუ რომელი სიტყვა, წინადადება ან მეტყველების ნაწილი განსაზღვრავს *აღსანიშნის* არსს *საზოგადო სახელის* შემთხვევაში.

ნებისმიერ *აღსანიშნს* არ შეუძლია ონომასტიკურ სახელდებაში მონაწილეობა. საკუთარი სახელი, როგორც სტრუქტურულ-სემანტიკური კატეგორია, რომელიც დამოუკიდებლად ვითარდება, გადამწყვეტ როლს ასრულებს ონომასტიკურ სახელდებაში.

გერმანული ტოპონიმური მასალა იყოფა შემდეგნაირად: ბუნებრივად შექმნილი და ადამიანთა საქმიანობის შედეგად დაარსებული ობიექტების აღმნიშვნელი საკუთარი სახელები.

- დიდი გეოგრაფიული ობიექტები;
- ტოპოგრაფიული;
- ადმინისტრაციული;
- ეკონომიკური;
- ისტორიული ტერიტორიები.

თითოეული მათგანი შეიძლება განისაზღვროს, როგორც *ტოპონიმების* კონკრეტული ქვესახეობა. მისი სხვა ტოპონიმებისაგან გასამიჯნად არსებობს ტერმინი *ქორონიმი* (ბერძ. chora 'Land' ქვეყანა/მხარე+ -onym-სახელი), ამ სახის საკუთარი სახელებია: *ევროპა*, *შვეიცარია*, *ავსტრია-უნგრეთი*, *გერმანული სამხედრო საზოგადოება* და სხვა. უნდა აღინიშნოს, რომ *ქორონიმს* უკავია გარდამავალი ადგილი ბუნებრივი და ხელოვნურად შექმნილი ობიექტების სახელებს შო-

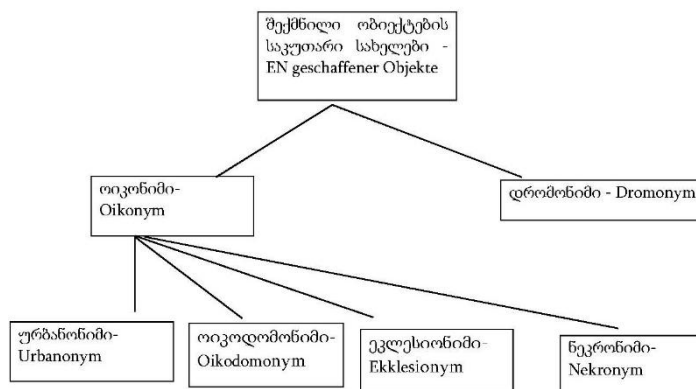
რის. მთების, ბორცვების, მწვერვალების და სხვა მსგავსი საკუთარი სახელები, შეიძლება გამოყენებულ იქნას, როგორც სპეციალური სახის კუთვნილება. მის გასამიჯნად კი არსებობს ტერმინი *ორონიმი* – *Oronyme* (ბერძ. *oros* 'Berg' მთა + *-onym* სახელი), – აღნიშნავს სუპერანსკაია. მაგალითად, სპესარტი, ბალკანეთი, ჰარცი, მადნეულის საზადოები და სხვა (კამიანეტსი 2000: 47).

ცალკე სახის კუთვნილებას გამოხატავს ტყეების აღმნიშვნელი საკუთარი სახელები, ამ ტიპის ტოპონიმებს აქვთ ზოგადი ტერმინი *დრიმონიმი* (*Drymonyme* – ბერძ. *drymos* 'Wald, Hain' ტყე, ხელოვნური ტყე + *-onym* სახელი), მაგალითად: *der Kyffhäuser*, *der Wienerwald*, *Teutoburger Wald* და სხვა (კამიანეტსი 2000: 47-48).

ჰიდრონიმი (*Die Hydronyme* – *hydor* 'Wasser' წყალი + *-onym* სახელი) არის, ზოგადად, წყლების საკუთარი სახელი, მაგალითად: *წყნარი ოკეანე*, *ბალტიის ზღვა*, *ბოდენის ტბა*, *მდ. შპრეე*, *მდ. რაინი*, *მური* და სხვა. ჰიდრონიმები ასევე იყოფა ქვეჯგუფებად: მაგ., ოკეანეების, ზღვების, ტბების, მდინარეების, ჭაობების და სხვათა აღმნიშვნელ სახელებად, მაგალითად, ოკეანეების აღმნიშვნელი საკუთარი სახელია *ოკეანონიმი* (*Okeanonyme* – ბერძ. *okeanos* ოკეანე + *-onym* სახელი), ზღვების – *პელაგონიმი* (*Pelagonyme* – ბერძ. *pelagos* 'Meer' ზღვა + *-onym* სახელი), ტბების – *ლიმნონიმი* (*Limnonyme* – ბერძ. *limnos* 'See' ტბა + *-onym* სახელი), ჭაობებისა – *ჰელონიმი* (*Helonyme*, ბერძ. *helos* 'Sumpf' ჭაობი + *-onym* სახელი), მდინარეებისა – *პოტამონიმი* (*Potamonyme* – ბერძ. *potamos* 'Fluss' მდინარე + *-onym* სახელი) აქედან გამომდინარე, ჰიდრონიმიის ქვესახეებია ზემოთ დასახელებული ტერმინები (კამიანეტსი 2000: 47-48).

გარდა ბუნებრივი გეოგრაფიული და ტოპოგრაფიული ობიექტებისა, არსებობს ადამიანის საქმიანობის შედეგად შექმნილი ობიექტები, რომელთა კლასიფიკაცია წარმოდგენილია შემდეგ სქემაში.

სქემა.1.

(კამიანეტი 2000: 47-48).

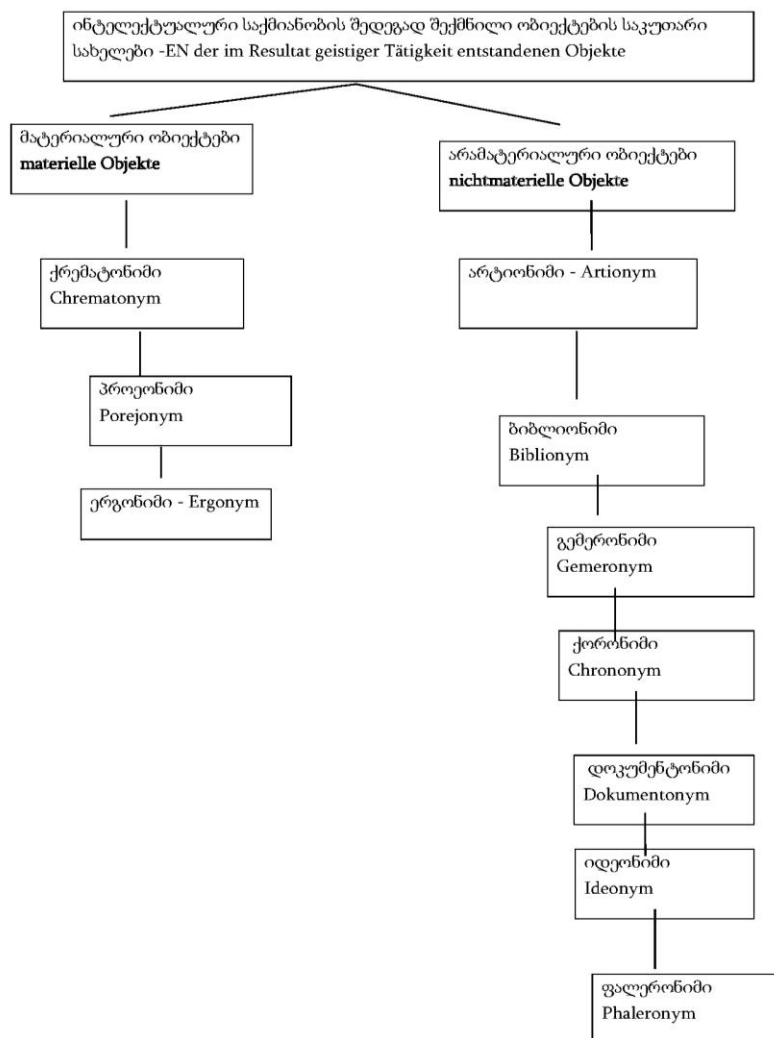
ამ ტიპის საკუთარ სახელებთან ერთად არსებობს კონკრეტულ და აბსტრაქტულ საგანთა სახელების ჩამოყალიბების პროცესი. აქ გამოიყოფა ორი ჯგუფი: ერთი, ადამიანის საქმიანობის შედეგად შექმნილი ობიექტების საკუთარი სახელები და მეორე - მის გარეშე შექმნილ ობიექტთა სახელები. აქედან გამომდინარე, ობიექტი არის *კონკრეტული* და *აბსტრაქტული*. *მატერიალური*, ანუ *არსებული* და *არამატერიალური*, ანუ *განყენებითი*.

მატერიალური ობიექტების სახელებია: *ქრემატონიმი (Chrematonym)*, *პორეონიმი - (Poreionym)*, *ერგონიმი (Ergonym)*.

არამატერიალური ობიექტების სახელებია: *არტიონიმი (Artionym)*, *ბიბლიონიმი (Biblionym)*, *გეორტონიმი (Geortonym)*, *ქრონონიმი (Chrononym)* და სხვა.

მეორე სქემაში წარმოდგენილია ადამიანის საქმიანობის შედეგად წარმოქმნილი ობიექტების საკუთარი სახელები.

სქემა.2.

(კამიანეტი 2000: 57-49).

საწარმოები, ინსტიტუტები და მსგავსი სახელები გერმანულ ენაში ორი მკვეთრად განსხვავებული ნიშნით განირჩევა:

1. რეალურად არსებული დაწესებულებების აღმნიშვნელი სახელები, როგორებიცაა: კომპანია, დაწესებულება და ა.შ. მაგალითად:

Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk AG რაინულ-ვესტფალიური ელექტროსადგური, das Europäische Zentrum für Kriminalprävention - ევროპის დანაშაულის პრევენციის ცენტრი და ა.შ.

2. *სიმბოლური*, რომელიც მხოლოდ გარკვეული საქმიანობის გამომხატველ ცნებებს აღნიშნავს, რაშიც იგულისხმება ზოგადი ინფორმაცია. მაგ: *Lufthansa* - *ლუფტჰანზა*, *Deutsche Welle* - *გერმანული ტალღა*, *Christlich-Demokratische Union* - *ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირი*, *Schalke 04* - *მასხარა/ემშაკი 04* და სხვა.

სიმბოლური სახელების შემთხვევაში აგრეთვე მნიშვნელოვანია სხვადასხვა სახის შემოკლებები მაგ. ZDF, OECD, OSCE და მრავალი სხვა (კამიანეტსი 2000: 47-48).

როგორც წესი, *სიმბოლური სახელები*, იგივე *ერგონიმები*, საზოგადო სახელებთანაა დაკავშირებული. *deutsche Fluggesellschaft Lufthansa* - *გერმანული ავიაკომპანია ლუფტჰანზა*, *Radio "Deutsche Welle"* - *რადიო გერმანული ტალღა*, *FC "Schalke 04"*. შემოკლებები ქმნიან სახელების გარკვეულ სახეობას, მაგალითად: ZDF - *Zweites Deutsches Fernsehen* - მეორე გერმანული ტელევიზია, OSZE - *Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa* - ეუთო-ევროპის უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია, OECD (engl. ინგლ. *Organisation of Economic Cooperation and Development*) - *Organisation für ökonomische Zusammenarbeit und Entwicklung* - ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია და ა.შ.

ერგონიმის შიდა სტრუქტურა დამოკიდებულია საზოგადო სახელზე, რომელიც, უმეტესწილად, ინარჩუნებს თავის მნიშვნელობას, თუმცა *ერგონიმი* არის საკუთარი სახელი, რომელიც განისაზღვრება საკუთარი *აღსანიშნით*, რაც ზღუდავს მას კონტექსტში.

მითონიმს (*Mythonyme* - ბერძ. mythos 'Mythos მითოსი, Märchen 'ზღაპარი' + -onym სახელი), *თეონიმს* (*Theonyme* - ბერძ. theos 'Gott ღმერთი' + -onym სახელი) და *პოეტონიმს* (*Poetonyme*) ან *ონომაპოეტკას* (*Onomapoetika*), (die EN in der Literatur საკუთარი სახელი ლიტერატურაში) აქვს მრავალი საერთო მახასიათებელი, მიუხედავად ამისა, ისინი გამოხატავენ სხვადასხვა სახის კუთვნილებას, თუმცა მათ აქვთ საერთო ის, რომ ისინი აღნიშნავენ აბსტრაქტულ საგანს. მაგალითად, ამ სახის კუთვნილება (პროპია) აღნიშნავს გამოგონილ (გერმ. der ausgedachten Objekte) ან არარსებულ საგნებს, პირებს და ა.შ. ამ სახის საკუთარ სახელებს მიეკუთვნება: ადამიანების, ცხოველების, მცენარეების, გეოგრაფიული და კოსმოგრაფიის საგანთა სახელები.

მაშასადამე, ეს არის სახელები, რომლებიც ადამიანის მოგონილია, ადამიანის მიერ არის სახელდებული, ისინი არ ასახავენ ნამდვილ, არსებულ საგანს. ამ სახის სახელებია: *ბერზერკერი* (გმირი სკანდინავიურ მითოლოგიაში)¹, *ეკარტი* (ძველგერმანულ მითოლოგიაში)², *ქალბატონი ჰოლი*³, *მძინარე მზეთუნახავი*⁴, ფიფქია⁵, *წითელქუდა*⁶, გერმანული ზღაპრების გმირები⁷, *ადამი*⁸, *ევა*⁹, *ბენჯამინი*¹⁰ – ბიბლიური სახელები¹¹ და სხვა მრავალი.

მითონიმი, *თეონიმი* და *პოეტონიმი* სახის სახელების აღმნიშვნელებს აქვს საკუთარი მახასიათებლები და ნიშან-თვისებები, რომლებითაც ისინი განსხვავდებიან რეალურად არსებული საკუთარი სახელების აღსანიშნისგან, ისეთებისაგან, როგორებიცაა: *ანთროპონიმი*, *ზოონიმი*, *ტოპონიმი* და სხვა. თუმცა ონომასტიკაში ორივე სახის სახელები ერთნაირად განისაზღვრება – არ აქვს მნიშვნელობა, საკუთარი სახელი რეალურ *აღსანიშნს* ასახავს თუ გამოგონილს.

ქართულში ადგილის აღმნიშვნელი სახელები (ტოპონიმები) მხოლოდ გეოგრაფიული ნიშნითაა განსაზღვრული, მაშასადამე, ფიზიკური ან სხვა სახის თვისებების მიხედვით ჯგუფები არ არის გამოყოფილი, ხოლო გერმანულში გეოგრაფიულ მახასიათებლებთან ერთად გათვალისწინებულია ლინგვისტიკური მხარეც. ქართულში ასევე არ არის გამოყოფილი გამოგონილი, არარსებული საგნების აღმნიშვნელი ჯგუფები, როგორებიცაა გერმანულში: *მითონიმი*, *თეონიმი*, *პოეტონიმი* ან *ონომასტიკა*. ცხადია, ეს ტერმინოლოგია არსებობს ქართულ ონომასტიკაში, თუმცა ქართულში სახელთა ჯგუფები ამ ნიშნით გამოყოფილი არ არის, რაც, ცხადია, *აღსანიშნის* სხვადასხვაგვარად გააზრებასთან უნდა იყოს დაკავშირებული.

¹ Berserker – Held der skandinavischen Mythologie

² Eckart – Held der altgermanischen Mythologie

³ Frau Holle

⁴ Dornröschen

⁵ Schneewittchen

⁶ Rotkäppchen

⁷ Helden der deutschen Märchen

⁸ Adam

⁹ Eva

¹⁰ Benjamin

¹¹ Namen aus der Bibel

ლიტერატურა

გამყრელიძე..., 2008 – თამაზ გამყრელიძე, ზაზა კიკნაძე, ინგა შადური, ნანა შენგელაია, თეორიული ენათმეცნიერების კურსი, თსუ, თბილისი.

კამიანეტსი 2000 – Wolodymyr Kamianets, ZUR EINTEILUNG DER DEUTSCHEN EIGENNAMEN, Herbst 2000, ნახვა: 05.18.2017

ცხადაია 2005 – პაატა ცხადაია, ონომასტიკის შესავალი თბილისი.

ჯორბენაძე 1993 – ბესარიონ ჯორბენაძე, ონომასტიკური გულანი, თბილისი.

<https://de.wikipedia.org/wiki/Denotat>, ნახვა: 27.05.2020

<https://www.duden.de/rechtschreibung/Denotat>, ნახვა: 28.05.2020

<https://en.wikipedia.org/wiki/Ergonyms>, ნახვა: 30.05.2020

Nino Zedginidze

Samtskhe-Javakheti State University, Georgia

ninozedginidze404@gmail.com

Keywords: Terminology, Toponym as the Personal Name's Term.

Denotate and the Principles of Categorization of Proper Nouns

Summary

While the naming distinguishing of the subject or event is done by a sign and this is the sign, which is the basis for the naming (Gamkrelidze). All lexical units either public name or private name is the sign of a language and, therefore, mentioning something. The public name usually has the lack of an individual value, while the personal name usually has no general meaning (Tskhadaia).

Personal name distinguishes unique out of the similar and contradicts it to all the rest. Characteristic of personal name is only the feature of separation, division (Jorbenadze). Three components are

participating in any titling of personal name: nominator, denotate or nominator's object and titling (Tskhadaia).

While the classification of the Nouns two structural-semantic groups are allocated to differentiate Personal and General Names. Classification proves that it may be used the denotate for differentiation, as a typical characteristic of a specific group which has some features and characteristics. It allows to unite class or to distinguish it into separate classes (Kamianets).

According to the definitions accepted in Georgian linguistics the geographical side of the denotate is raised in the foreground in toponymy, accordingly physical or other types of features, while under the German explanation, together with a Physical and geographical characteristics is explained the linguistic aspect of Denotate.

It is noteworthy that while the definition of the term Denotate, there is a different situation in the toponym of Georgian and German languages even in case of intangible denotate. It turned out that in Georgian toponymism the notion of Intangible denotate is not fixed, and therefore is not classified the terms that denote intangible denotate. There is a notion of intangible denotate in German toponymy and therefore the terms used to describe it: Mythonyme (Greek. mythos 'Mythos, Märchen Rairyo' + -onym Name), Theonyme (Greek. theos 'Gott God' + -onym Name) and Poetonyme or Onomapoetika (die EN in der Literatur Personal name in literature). Obviously this terminology exists in Georgian Onomasticity, although it is not classified as the term denoting Intangible Denotate, that's what we think that should be related to a different way of understanding.